

För att korrigera
glömskan måste
man börja från
slutet

—

hur det än slutar

I början av september 2017 reste några av Kritikers gästredaktörer, Ranwa al-Amasy, Sarra Anaya, Ida Börjel och Kholod Saghir tillsammans med Arazo Arif och Helena Boberg till Algeriet för ett utbyte med poeterna Zineb Laouedj och Samira Negrouche. Även Negrouche kom att ingå i numrets redaktion, och hon lotsade vidare till poeterna Amel Rekaik och Nacera Mohammedi, vars dikter härmed introduceras på svenska. Under resan fördes samtal om den litterära grogrunden i Algeriet, om förutsättningarna för dagens litterära scen och vad som villkorar i synnerhet de kvinnliga poeternas arbete. Det är utifrån dessa samtal som detta nummer av Kritiker har kommit till.

För att kunna tala om algerisk poesi behöver vi nämna något om dess relation till flerspråkighet och om det språkliga och materiella våld som den franska kolonisationen av Algeriet mellan år 1830 och 1962 bär ansvaret för. I 1930-talets «franska» Algeriet var det förbjudet att använda arabiska i utbildningsväsendet och officiella dokument. Den franska kolonialiseringen handlade alltså inte enbart om ekonomisk exploatering och politisk dominans, utan även om att via juridiken på ett svårt kränkande vis eliminera den traditionella kulturen.

Under resan hörde vi det om och om igen, av olika personer vid olika tidpunkter i olika rum: hur den algeriska befolkningen påtvingades en akkulturation där det franska språket genom våld kom att dominera över – och till och med i vissa fall kriminalisera – arabiska och tamazight. Vi förstod något om hotet att få även den egna tungan kolonialisera: att försättas i ett tillstånd där allt som sägs kan vara en potentiell lögn, även inför en själv.

Arbetet med detta nummer har på olika sätt väckt frågor kring vilket eller vilka språk som bör översättas: franska? arabiska? tamazight? Hur kan vi i en svensk samtid hantera verk som författats i kolonisationens och krigets kontext? Går det att överföra en språklig process som inte är synlig men som finns inskriven i diktens själva fibrer? Ett sätt att försöka förstå kolonialismens arv uppdagades när en av oss ställde den oavsiktligt provokativa frågan: Varför beställde du ditt te på franska i stället för arabiska? Ett annat sätt hade kunnat vara att fråga: Varför gick man ut på gatorna och protesterade när myndigheterna ville göra arabiska till det enda officiella språket i Algeriet? Förändras sanningshalten i en mening om den sägs på arabiska, på tamazight?

Algeriets historiska narrativ är omdebatterat. Algeriska historiker uppskattar att en och en halv miljon algerier miste livet under befrielsekriget medan franska historiker menar att runt fyrahundratusen personer dog, från båda sidorna. Dödstalet är än idag inte fastställt. Den algeriske historikern Mohammed Harbi menar i en intervju i *Le Monde* 2010 att historien sedan självständigheten är övervakad.

Tjugonio år efter självständighetsförklaringen drabbas Algeriet av ett nytt trauma. Åren 1991-2001 benämns som «det svarta årtiondet». Den 26 december 1991 vann FIS (*Front Islamique du salut*) riksdagsvalet med mer än hälften av folkets röster i första rondan av Algeriets första fria val. Regeringen, styrd av FLN (*Front de Libération Nationale*), ogiltigförklarade valet och FIS:s vinst. Kort därefter utbröt inbördeskriget som initialt fördes mellan regeringen och mindre islamistiska rebellgrupper tillhörande FIS. Terrordåden som begicks av FIS:s rebellgrupper var främst riktade mot moderata muslimer med intentionen att rensa Algeriets kulturella arv och liv från olikheter. Bekräftade uppgifter över antalet algerier som miste sina liv under denna period är mellan etthundra- och tvåhundrausen.

I ett försök att stimulera den litterära scenen och kultursfären införde den algeriska staten 1991 subventioner för oberoende press och sedan början av tvåtusen-talet har det genom ekonomiskt stöd skett en massiv ökning av antalet utgivna böcker. Däremot ska pressen enligt presidenten Abdelaziz Bouteflika ytterst tjäna statens intressen. Ett lagtillägg från 2001 kriminaliserar texter, yttranden och serieteckningar som förolämpar statsöverhuvudet, parlamentet, domstolsväsendet eller militären. Myndigheterna har rätt att stänga ned webbsidor som de anser stör den allmänna ordningen eller anständigheten.

I Kholod Saghirs intervju med Nina Bouraoui för detta nummer kommenteras de runt åttahundratusen fransmännen, så kallade *pièdes-noirs*, abrupta emigration från Algeriet som en direkt konsekvens av självständighetsförklaringen.

Samtal i Alger består av Ida Börjels och Sarra Anayas transkriberade och översatta samtal med poeter och översättare och representanter från organisationen ANFEC. Där visar sig sökandet efter den kvinnliga poesins röst bli en fråga om språkskiften och diskurser, liksom om landets olika parallella och genom historien sammanflätade narrativ. En av poeterna talar om kolonialiseringen och terrorismårens trauman som «svarta minnen», som brott i en kronologi.

I en för numret specialskriven essä tecknar Samira Negrouche den kvinnliga poesins genealogi. Hon avläser det kollektiva minne som förvaltats genom den muntliga poesitraditionen och dess anonymiserade poeter, vidare till den fransk-judisk-algeriska poeten Anna Gréki som bara hann ge ut en enda bok, och till frihetskampens kollektivisering av såväl arbete som identiteter samt den fängelsepoesi som skrevs under revolten. Med sköra trådar knyter Negrouche samman de som skrivit och skriver poesi mot alla odds, i något av det hemligas/heligas ordning.

Själv är Samira Negrouche trespråkig, men skriver uteslutande på franska. Hennes dikter kännetecknas av en utplånad genealogi, avbruten kontinuitet, brottstycken, stumhet och tomrum i ett oigenkännligt arv.

Numrets titel, *För att korrigera glömskan måste man börja från slutet – hur det än slutar*, är hämtad från Negrouches dikt *Thanksgiving* 2015.

Zineb Laouedj tillhör den generation algeriska författare som växte upp under befrielsekriget och bevittnade dess effekter. Laouedj skriver på arabiska, också som ett sätt att fylla igen det språkliga gap som lämnades efter befrielsekriget och återupprätta den arabiskspråkiga litteraturens värde. Laouedj ingår i den sällsynta skaran med kvinnliga algeriska författare som skriver på arabiska.

Amel Rekaik och Nacera Mohammadis poesi räknas till den unga oetablerade scenen och de skriver på arabiska. Nacera Mohammedis dikter uppbärs av ett starkt jag medan de vittnar om ett våld mot språket som oundvikligen gör sig påmint i den skrivande akten. «Jag som dikternas svindel och språkets / underjordiska rum också drabbar», skriver Mohammadi i dikten *Frånvarons biografi*, «jag som tecknas fram med dödens / förbannade fador och glömskans katastrof / är fylld av eldens antydningar, / nedsmält i en upprorisk ankomst / som leder mig till dig inuti min inre död».

«När kartan når sin gräns tar föräldralösheten vid» skriver Amel Rekaik i sin dikt *Manöver av en flock svagt lysande misslyckanden*. Rekaik säger oss något om svårigheten med att dikta i ett kringskuret livsutrymme, där språket i såväl dagligt tal som i poesin är fullt av sprickor och där «de stryker bort vinnarnas namn / eller tvingar dem att gå på språklig rehabilitering». Rekaik debuterade år 2015 med *لارنجالا قتب نم براهلا رزلا* [*Knappen som flyr generalens uniform*], för vilken hon lovordats för sitt sätt att introducera en poesi som gör upp med en alltför naiv feminism och ett lingvistiskt såväl som ideologiskt romantiserande språkbruk.

Under resan frågade vi efter texter ur den uråldriga muntliga poesitraditionen som framförs på tamazight. Vi gläder oss åt att kunna introducera ett par röster från *Chants Berbères de Kabylie* (1939), den antologi över detta kollektiva minne som insamlades, traderades och tolkades till franska av syskonen Jean och Marie Louise Amrouche. Här i urval, presentation och svensk översättning av Ann Hallström.

I Helena Bobergs och Shadi Angelina Bazeghis essä om Assia Djebars roman *L'amour, la fantasia (Kärleken, kriget – en algerisk mosaik, 2003)*, parafrastras Audre Lordes berömda påstående «The master's tools will never dismantle the master's house». Lorde skrev det i ett manifest år 1979 i reaktion mot att den feministiska forskningen och praktiken saknade intersektionell analys och inte tog hänsyn till icke-vita och lesbiska kvinnor. När påståendet sätts i relation till koloniala språkliga doktriner kan det väcka frågan om vad som händer ifall en människa själv tvingas bli ett av härskares verktyg, och ser sig själv rasera sitt eget hus.

För Hélène Cixous skulle det ta många år innan hon kunde skriva om sina erfarenheter i Algeriet och Frankrike. Ett besök av kvinnliga aktivister från Kabylien under det turbulenta nittioåret lär ha haft avgörande betydelse för att hon skulle kunna bryta tystnaden och bland annat ge ut ett brev som legat stumt i fyrtio år, ett brev till klasskamraten i *Lycée Fromentin*, Zohra Drif. Brevet publicerades 1998, fyrtio år efter det att Cixous först läste om Drifs bombattentat i en fransk dagstidning.

I en essä skriven från Tunisien gör poeten och konstnären Monia Sander Haj-Mohamed en läsning av den algeriska målaren Bayas verk. Baya – vars fullständiga namn är Baya Mahieddine och vars flicknamn är Fatima Haddad – förstod tidigt att hon inte var intresserad av västerländsk kanon utan fann sitt konstnärliga uttryck i den kabylliska traditionen. Trots det explicita anti-kolonialistiska tilltalet och verkens konstnärliga arv har hennes konst inkluderats och av Baya motvilligt tagits emot som fransk. Under sina verksamma år klassificerade konstkritiker henne som surrealistisk, vilket hon själv förnekade eftersom termen innebär en västerländsk avläsning som hon menade stod bortom hennes bildvärld.

Verket *Loeil se noie* publiceras med tillstånd av Katia Kameli, en fransk-algerisk bildkonstnär som genom film, fotografi, installation och teckning undersöker interkulturella rum och platser. Kameli tillämpar den postkoloniala teoretikern Homi Bhabhas tredje rum som ett sätt att förstå sitt eget mellanförskap, men även för att dekonstruera begreppet identitet och granska historiens vedertagna narrativ med kritisk blick. Verket är en stillbild från Kamelis film *The Algerian Novel (Chapter one)* som visades i The Mosaic Room i London 2016. Omslagsbilden är en del av den algeriska konstnären och designern Hania Zaazouas serie *Unga kvinnor i Icosium* som visades i en kollektiv utställning i London under rubriken «Algerianism» 2015. Zaazoua har genom *Unga kvinnor i Icosium* närmat sig landets komplexa historia och inorporerat kulturella referenser från både Europa och Algeriet i serien, i ett försök att säga något om dess relation.

Numrets inledande bidrag är en text av Zohra Drif, känd som militant frihetsaktivist, en *moujabida*, under revolten i Alger. Femtiosju år senare skriver Drif kompromisslöst i sina memoarer om att vägra hemfalla åt revisionism. Hennes språkbruk är märkt av dess historiska kontext, av tidens besinningslösa aggressionspolitik som villkorade algeriernas liv. För Zohra Drif är Algeriets befrielse då som nu liktydig med rättvisa, värdighet och heder. I en liknande situation hade hon gjort samma sak igen: det handlar i Drifs ögon ytterst om ett ansvarstagande för gemensamma levnadsprinciper.

Sarra Anaya, Ida Börjel, Ylva Gripfelt